

В. В. Макарова

**ТРАНСФОРМАЦІЇ
СИСТЕМИ ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ
В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ:
сутність, проблеми, рішення**

Монографія

Суми
Університетська книга
2019

УДК 332.3
М 15

Рекомендовано до друку вченою радою Сумського національного аграрного Університету. Протокол № 12 від 27.05.2019 р.

Рецензенти:

Теліженко Олександр Михайлович, доктор економічних наук, професор, Сумський державний університет, завідувач кафедри управління;

Махмудов Ханлар Зейналович, доктор економічних наук, професор, Полтавська державна аграрна академія, завідувач кафедри підприємництва і права;

Михайлова Любов Іванівна, доктор економічних наук, професор, Сумський національний аграрний університет, завідувач кафедри менеджменту зовнішньоекономічної діяльності та євроінтеграції

Макарова В. В.

М 15 Трансформації системи землекористування в сільському господарстві: сутність, проблеми, рішення: монографія. Суми: ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2019. 114 с.

ISBN 978-966-680-909-7

У представленій розвідці наведено об’єктивні причини і потенційні наслідки трансформацій у системі сільськогосподарського землекористування. Надано тлумачення понять «трансформації» та «еколого-економічні трансформації». Проаналізовано передумови й результативність земельної реформи в сільському господарстві. Висвітлено невідповідність задумів та отриманого ефекту від реформаторських заходів. Обґрунтовано необхідність уведення поведінкових обмежень у конструкцію системної побудови.

Монографія розрахована на фахівців управлінської ланки агропромислового комплексу, науковців-екологів природоохоронної сфери, проєктантів сільськогосподарських систем, викладачів та студентів вищих навчальних закладів.

УДК 332.3

ISBN 978-966-680-909-7

© Макарова В. В., 2019

© ПФ «Видавництво “Університетська книга”», 2019

ЗМІСТ

Передмова	4
Частина перша	6
<i>Онтологічна проблематика змістовно-логічного визнання структурної лексеми «трансформація»</i>	6
Визначення структури, змісту та функцій лексеми «трансформація». Об'єктивне начало та суб'єктивна оцінка трансформаційних подій. Екологічні і економічні трансформації: Прогнозування наслідків стохастичних трансформацій.	
Частина друга	21
<i>Реконструкція земельного права як передумова трансформацій в агропромисловому комплексі</i>	21
Земельне право як окрема галузь права. Роль правових приписів у регулювання суспільних відносин. Наявні етапи трансформації земельно-правових відносин. Сутність реконструкції земельного права в агропромисловому комплексі.	
Частина третя	38
<i>Наслідки трансформацій системи сільськогосподарського землекористування у контексті зміни відносин власності</i>	38
Розширений аналіз наслідків дезорганізації системи сільськогосподарського землекористування за відповідними траєкторіями розвитку. Різнострамована еволюція економічної та екологічної підсистем.	
Частина четверта	65
<i>Методологічні питання інституціональної затребуваності обмеженого використання сільськогосподарських угідь</i>	65
Категоріальна різноплановість понять: обмеження, обтяження, обов'язки, сервітути, нормативи. Покрокова модель формування обмежень. Особливості провадження обмежень у використанні сільськогосподарських угідь.	
Частина п'ята	79
<i>Шляхи організації обмеженого землекористування в аспекті збереження якісних властивостей ґрунтів</i>	79
Економіко-правові моделі обмеженого землекористування. Модель організації стійкого землевикористання. Дорожньо-лагова карта процесу структуризації. Усталена структура системи сільськогосподарського землекористування.	
Список використаних джерел	103

ПЕРЕДМОВА

Сама велика небезпека у здійсненні перетворень полягає у тому, що ви можете їх ніколи не розпочати.
Адам Маркел

Прогнозування динамічного розвитку сучасних природно-виробничих систем висвітлює їх об'єктивну залежність від мимовільних чи-то спланованих трансформаційних подій, які так або інакше впливають на структурну побудову конструкції системи. Означений трансформаційний ефект (позитивний чи негативний) набирає останнім часом все більшої потужності, оскільки зміни системних властивостей, відношень та зв'язків починають відбуватися одночасно, перетинаючись та накладаючись одна на одну.

Сприймаючи процес постійного зростання темпу і різноманіття перетворень в економічних системах, вбачається необхідність осмислення реальних змін структурного характеру завдяки визнанню змістовної сутності лексем: трансформація, еколого-економічні зміни, просторово-часовий трансформаційний континуум. Ці й інші специфічні поняття надають можливість усвідомити сутнісну основу подій та спроектувати шляхи можливого вирішення проблем як з позицій теоретичного підходу, так і з урахуванням особливостей функціонування певної галузі національної економічної системи.

Існуючий на сьогодні механізм із регулювання сільськогосподарського землекористування не є усталеним і системним та містить забагато протиріч і прогалин, що потребує коригування національної інституціональної бази у відповідності з трансформаційними процесами правового, соціального, економічного та екологічного характеру. Такий підхід дозволить сформулювати проблемні вузли трансформаційних перетворень у системі сільському господарстві, сформувати шляхи мінімізації, а то й блокування, їх негативного впливу, скоригувати механізм оцінки наслідків у перебудові земельних відносин між суб'єктами сільськогосподарського землекористування.

Серед сучасних проблем трансформації земельних відносин маємо виділити втрату контролю над екологічною безпекою земель сільськогосподарського призначення, невідповідність площі земельної частки (паю) номінальній площі провадження ефективного виробництва рослинної продукції, активізацію процесів деградації земель та зниження рівня родючості ґрунтів, суттєве збільшення землевласників та землекористувачів із непередбачуваним набором поведінкових патернів, конфлікт інтересів між різними соціальними групами тощо. Означене проблемне поле понижує рівень екологічної, а рівно і продовольчої, безпеки країни та виокремлює нагальні траєкторії захисту від негативних наслідків трансформаційних подій у сфері продуктивного землекористування. За цим, неабиякого значення набувають дієві заходи з масштабного контролю за використання земель сільськогосподарського призначення: здійсненням агротехнічних й агрохімічних операцій, раціональною експлуатацією малопродуктивних та порушених сільгоспу-

гідь, дотриманням польових сівозмін сільськогосподарських культур, збереженням сталого показника орних земель у структурі сільських ландшафтів та ін..

Поряд з функціями державного контролю та стимулювання суб'єктів землекористування, є доцільними заведення до сільськогосподарської системної структури відкоригованої множини приписів, стандартів, правил та інших обмежувально-інформаційних нормативів за мети зменшення рівня хаосу та неупорядкованості у середовищі її організаційної побудови.

Представлений підхід передбачає інституціональну забезпеченість, суспільне розуміння, економічну раціональність та екологічну стурбованість. Принципами у провадженні початкової структуризації (або ж коригуючої реструктуризації) мають слугувати положення відносно формування екологічно-спрямованої правової бази у регулюванні сільськогосподарського землекористування, усвідомлення суспільством безпечного завдання відносно збереження якісних властивостей наявного земельно-ресурсного потенціалу, економічно-збалансованої експлуатації сільськогосподарських угідь, врахування екологічного компромісу у вирішенні конфлікту по відношенню до землі з боку різних груп суспільства.

Беручи до уваги наведені міркування щодо узгодження земельних інтересів та методологічні підходи у траєкторії структуризації системи землекористування, має бути сформованою принципова модель організації сталого (стійкого) використання угідь сільськогосподарського призначення. У цьому векторі, «стале» чи-то «стійке» землекористування розуміється як таке, що не зазнає різких трансформацій, не піддається незворотним змінам і перетворенням, а так само має довготривалу тенденцію до набуття режиму усталеного соціального добробуту.

Цілеспрямований та безповоротний перехід на рейки сталого (стійкого) функціонування системи сільськогосподарського землекористування передбачає підвищення рівня екологічної безпеки у довготривалій перспективі за умовами природних і економічних трансформацій в сільському господарстві. І якщо безпосередній прояв природних трансформаційних подій є практично незалежним від волі суспільства, а перетворення економічного характеру найчастіше пов'язані з меркантильними претензіями окремих представників людської спільноти, то рішення завдання з охорони, збереження та відновлення земельного покриву, як передавача енергії від сонця до людини, стосується усіх мешканців планети й очікує на їх розуміння проблеми та долучення до реалізації усталеної мети.

Частина перша

Онтологічна проблематика змістовно-логічного визнання структурної лексеми «трансформація»

Будь-яке наукове дослідження лише тоді матиме повноцінне теоретичне або практичне значення, коли його планування передбачатиме окреслення актуальної мети, формування досконалих методологічних підходів, коригування предметного понятійно-категоріального апарату. Свого часу А. Маршалл зауважував на те, що точність (коректність) характеристик і понять є важливим елементом досліджень, оскільки за дії тенденцій, притаманних відповідним ситуаціям (умовам), належно до них мають визнаватися й нормалізовані узагальнення [110, с. 89-94]. За іншого ракурсу, семантична проблематика чіткого визначення запроваджуваних у дослідженні дефініцій підкоряється знаній афористичній формулі «як корабель спочатку назвеш, так він подалі і попливе».

Ступінь визнання понятійно-категоріально апарату, за думкою О.І. Павлова, відображує, з одного боку, існуючий рівень наукових знань щодо об'єкта пізнання на певному проміжку часу, а, з іншого боку, ексклюзивний внесок у онтологічний процес суб'єктів пізнання, які представляють різні наукові напрями [137, с. 31]. У означеній площині розвідка змістовно-логічної сутності лексеми «трансформація» передбачає можливість дослідити формат та структуру представленої категорії за її подальшої адаптації до безпосереднього предмета наукових пошуків. При цьому розширене обговорення структурної категорії «трансформація» буде забезпечувати встановлення заданої множини об'єктів і явищ навколишнього середовища, на які вона поширюється, а так само виокремлення ознак, рис і властивостей, що будуть визначати змістовно-логічну сутність наведеної дефініції.

В одному семантичному контексті з поняттям «трансформація» вживаються терміни «зміна» та «перетворення». Порівняння їх змістовної сутності призводить до визнання категорії «перетворення» як акції, пов'язаної із несподіваною зміною, що може відбуватися з системою чи її компонентами [179, с. 294]. Термін «зміна», у свою чергу, обумовлює надання чомусь іншого положення або іншого напрямку руху, забезпечення переходу об'єкта від одного положення до іншого, проведення якісної модифікації форми [247]. Вадюю цих дефініцій є невизначеність наявності старого (початкового) стану і передбачення виникнення нового (кінцевого) стану, який може характеризуватися не лише позитивними зрушеннями, а й позначатися негативними наслідками дії екзогенних чи ендогенних факторів. Поданий недолік нівелює лексема «трансформація», яка в узагальненому розумінні сприймається у вигляді дії чи-то процесу, що передбачає рух від початкового і до кінцевого стану за модифікації формату, зв'язків та структури певного об'єкта.

Між тим, лексема (*від грецької – слово, мовний зворот*) «трансформація» не є виключною прерогативою якоїсь однієї ланки знань, вона масштабно залучена у здавалося б зовсім різновекторні наукові напрями: біологія, медицина, соціологія, астрономія, фізика, економіка, екологія та багато інших. У такий спосіб категорія «трансформація» набуває властивостей міждисциплінарного поняття, яке у певній сфері наукових знань дістає специфічних семантичних відтінків.

Онтологічним питанням змістовно-логічного визнання структурної лексеми «трансформація» проймалися зарубіжні дослідники Д. Белл (*Daniel Bell*) [240], Е. Гідденс (*Anthony Giddens*) [21], Х.– Г. Крюссельберг (*Hans-Gunther Kryusselberg*) [135], М. Маклюен (*Marshall McLuhan*) [104], Г. Маркузе (*Herbert Marcuse*) [109], А. Маршалл (*Alfred Marshall*) [112], Д. Стігліц (*Joseph Stiglitz*) [193], Е. Тоффлер (*Alvin Toffler*) [202], Ф. Фукуяма (*Francis Fukuyama*) [222], К. Шваб (*Klaus Schwab*) [231], Й. Шумпетер (*Joseph Schumpeter*) [245] та інші.

Серед вітчизняних учених, які займалися проблематикою трансформаційних процесів, маємо виокремити В.М. Гейця [19], Н.І. Гражевську [24], О.В. Комеліну [80], Н.О. Кухарську [92], Ю.М. Лопатинського [96], І.І. Лукінова [100], Ю.О. Лупенка [102], М.Й. Маліка [106], Л.Г. Мельника [115], Ю.Н. Пахомова [138], Н.В. Петришину [140], Л.О. Потравку [150], Є.В. Хлобистова [225], О.В. Ходаківську [102], Л.Г. Чернюк [229] і багатьох інших науковців. Розвідки даних авторів мали різну наукову забарвленість, а тому й відмінні підходи до інтерпретації лексеми «трансформація», її структури, функцій та змісту.

У філософському розумінні трансформації (*від лат. – transformations*) – це, з одного боку, зміна застарілого формату соціальної моделі взаємодії на новітній, а, з іншого боку, утворення в ході такого процесу соціальних інститутів, які стануть ініціювати, коригувати чи ліквідувати певні конструкції за допомоги публічних настанов (формальних норм, процедур чи правил) [130, с. 726].

За баченням І.Б. Маркович, усякі трансформаційні процеси є закономірними явищами перехідного характеру, які наявно уможливають якісні зміни в системі за умов нівелювання її неефективних сегментів (частин чи елементів) [107, с. 77]. Н.А. Гражевська стосовно цього визнає, що трансформація у широкому розумінні є всеосяжною формою руху систем, пов'язаною із перманентними переходами від стійкого стану системи до її нестійкого стану та наворот. Відповідно до наданого підходу еволюція (еволюційна трансформація) визначається ученим як процедура накопичення хаотичних змін параметрів системи, зростання ентропії, підвищення ступеню нестійкості. Нагромаджені негативні зміни стають з часом передумовою якісного стрибка (революційної трансформації) й набуття системою дисипативної (відмінної од стану термодинамічної рівноваги) структури, що відповідає новітнім змінам у активізовано-динамічному зовнішньому середовищі [24, с. 12].

Пов'язуючи процедуру здійснення трансформацій з природним механізмом протікання усіляких фізичних процесів, можна стверджувати, що для виникнення трансформаційних рухів має бути реалізованою одна із двох умов. Перша полягає у накопиченні системою або окремими елементами певного ресурсу, необхідного для проходження трансформації. Другою умовою, за браком достатнього ресурсу, може стати структурне послаблення зв'язків і відношень в системі, що переводить таку систему у стан, коли остання вкрай чутливо реагує на внутрішні або зовнішні фактори, незначні впливи яких можуть призвести до структурних перетворень.

Феномен трансформації є невід'ємною умовою «життєвої історії» будь-якої системи. Історія, зі свого боку, це є множина подій чи-то фактів, які відображують хід послідовних змін у означеній сфері життєдіяльності суспільства [178, 51]. За цих засад трансформаційний процес можна розглядати як своєрідну перетрубацію структурної побудови системи, яка може бути відтвореною у форматі дискретних

квантів (за Р. Пенроузом [139, с. 214]), безперервних хвиль (за Е. Тоффлером [202, с. 18]), біфуркаційних сплесків (за Е. Хопфом та А. Пуанкаре [5, с. 9]). У підсумку система здатна змінити напрямок еволюційного вектору і перейти у сферу впливу більш упорядкованого атрактора, який, за порівняння із оточуючим середовищем, має дещо нижчий рівень хаосу та ентропії.

Приведений сценарій розвитку безсумнівно є прогресивним, але у реальних виробничих системах процедури переходу системи із стійкого стану у нестійкий є більш імовірними. Зокрема, у теорії управління змінами, як змістовній компоненті теорії розвитку (за Ю.С. Погореловим [142, с. 34]), є чимало емпіричних свідчень переважаючої кількості переходів економічних систем у нестійкий стан. Відкриті моделі організації змін К. Левіна, Р. Дж. Балока і Д. Баттена, Р. Ноера, Ф. Гуїяра й Дж. Келлі, Р. Бекхарда і Р. Харріса, Д. Надлера та М. Тушмана, А. МакГахана, У. Бріджеса, А. Петтігрю, Р. Уіппа та інших дослідників передбачають встановлення на початковому етапі причин негативних змін, шляхів «розморожування» ситуації та визначення кінцевої мети і нагальних потреб у ресурсах. Керованість змінами у періоди системних трансформацій дозволяє мінімізувати їх вплив на соціальне та природне середовища за траєкторією еволюційного розвитку останніх.

У той же час, трансформаціям не властиво бути ні добрими, ні поганими, ні доречними, ні передчасними, ні жаданими, ні небажаними. Вони, трансформації, є результатом тих чи інших перетворень у навколишньому середовищі, а формат їх дії – це імовірнісна послідовність рухових акцій. Отже, насправді трансформації є самостійними реакціями на екзогенні чи-то ендогенні подразники, а уже причини їх виникнення пов'язані з уніфікованими факторами природного і антропогенного походження. У підсумку доцільність трансформаційних перетворень оцінюються, на думку Г.М. Поченчук, через суспільне сприйняття або соціальну оцінку [152, с. 125]. Іншими словами, сам по собі процес трансформації є об'єктивним дійством, а його оцінка – це суб'єктивне сприйняття результатів задіяної трансформації, яке обумовлюється її функціональними наслідками.

Поміж тим будь-яка трансформація має принципові маркери:

- причинно-наслідкову природність;
- масштабну обумовленість;
- сутнісну характерність;
- просторово-часову визначеність;
- векторну спрямованість;
- рухову динамічність;
- нелінійну формальність;
- імовірнісну циклічність.

Кожний із приведених критеріїв виконує свою місію й накладає відбиток на формування сутнісного вмісту трансформації, який істотно залежить від області її проходження, рівня позитивної чи негативної результативності, суб'єктної оцінки з боку різних верств населення, ступеня критичності наслідків тощо.

З цих позицій є слушним проаналізувати відкриту до сприйняття сукупність визначень структурної лексеми «трансформація» (табл. 1.1 та 1.2) у економічній і екологічній сферах життєдіяльності суспільства за мети обговорення як спільних, так і відмінних, семантичних характеристик їх змістовної побудови.

Порівняльна сукупність визначень структурної лексеми «трансформація»
(сфера економічних знань)

Автор	Змістова сутність тлумачення
У розумінні зарубіжних авторів	
Шумпетер Й., [245, р. 454-528]	Креативне руйнування звичного, яке завше супроводжується радикальними інноваціями.
Тоффлер Е., [202, с. 240]	Перетворення, бурхливі події, зміни або поштовхи, які є не продовженням розвитку у поточному напрямі, а пов'язані з радикальними змінами, що заперечують попередній досвід.
Белл Д., [240; 9; 151, с. 193]	Задана чи вироблена міра необхідних змін, у рамках якої проходить вибір найбільш вагомого та перспективного, адаптація суспільства до змін середовища через формування програм, проектів, технологій вирішення протиріч.
У трактуванні вітчизняних вчених	
Радіонова О.М., [161, с. 45]	Атрибут новітніх процесів, пов'язаних із радикальними змінами в структурі національних економік.
Грищенко О.О., Головка М.Й., [26, с. 359]	Якісні перетворення економічної системи, її вихід за межі стабільного функціонування та перехід у невірноважений стан, а також до кількісних і якісних змін різної інтенсивності та відмінної спрямованості.
Петришина Н.В., [140, с. 359]	Складний процес перетворення економічної системи, який передбачає кількісні й якісні зміни складових системи.
Осіпов Ю.М., [134, с. 294]	Рух від форми до форми через заперечення старої форми та формування нової форми шляхом заперечення-формування.
Єрохін С.А., [46, с. 13]	Зміна (перетворення) структури будь-якого об'єкта у рамках самоорганізуючого процесу.
Івашина С.Ю., Івашина О.Ф., [65, с. 310]	Процес, що послідовно та безперервно здійснюється на всіх рівнях економічної системи, висвітлює певні перетворення, які відбуваються у сфері економічних і соціальних відносин.
Корнух О.В., Турило А.М., [83, с. 190]	Економічна категорія, що відображує складний процес, який здійснюється одночасно у просторі та часі, відбувається під впливом об'єктивних та суб'єктивних чинників і ключовою ознакою якого є сукупність змін, які у кінцевому підсумку приводять до нового стану економічної системи.
У визначенні словникового ресурсу	
Словник іншомовних слів (ред. О.С. Мельничук), [176, с. 839]	Зміна, перетворення виду, форми або істотних властивостей якої-небудь речі чи якого-небудь явища.
Економічна енциклопедія (ред.: С.В. Мочерний), [43, с. 687]	Перетворення певної економічної системи на деяку іншу, що супроводжується відмиранням одних елементів, ознак чи-то властивостей та появою інших.
Великий економічний словник (ред. А.Н. Азріляян), [14, с. 1089; 229, с. 252]	Одна з чисельних операцій процесу організації, яка означає реформування головної цілі у ряд взаємопов'язаних цілей і задач, що забезпечують досягнення корінних результатів.

Джерело: Складено на основі матеріалів наукових видань.

Порівняльна сукупність визначень структурної лексеми «трансформація»
(сфера екологічних знань)

Автор	Змістова сутність тлумачення
У розумінні зарубіжних авторів	
Херрендорф В., [243, р. 855-941]	Перерозподіл активності між трьома основними секторами: сільським господарством, промисловістю та сферою послуг, які супроводжують сучасні процеси економічного зростання.
Маркузе Г., [109, с. 416-417; 60, с. 178]	Перетворення природи, яке істотною мірою співвідноситься і передбачає перетворенням самої людини.
У трактуванні вітчизняних вчених	
Сакаль О.В., Каленська О.В., [168, с. 26]	Набуття природними ландшафтами новітніх або втрата попередніх властивостей під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників з кількісними та якісними наслідками.
Купінець Л.Є., [90, с. 223]	Процес, за яким протягом визначеного терміну відбуваються кількісні і якісні зміни в системі та структурні перетворення елементів, що може сприяти як покращенню функціонування аграрної системи, так і призводити до погіршення її стану.
Жавнерчик О.В., [48, с. 100]	Процес безперервного перетворення економіко-екологічних систем, який характеризується спрямованістю, модальністю, динамікою та сприяє реалізації як внутрішніх властивостей, так само і зовнішніх зв'язків і відносин на основі досягнення збалансованого та безпечного розвитку.
Лопатинський Ю.М., [96, с. 10]	Формування нових аграрних відносин, що визначається поведінкою соціальних акторів та їхніми позиціями у балансі розстановки сил у процесі інституціональних змін.
Малік М.Й., [106, с. 10]	Спосіб зняття протиріч між вимогами ринку та застарілою логікою поведінки суб'єктів господарювання.
Гражевська Н.І., [24, с. 12]	Складова еволюційного процесу, яка характеризує оновлення системи шляхом якісних стрибкоподібних перетворень.
У визначенні словникового ресурсу	
Енциклопедичний словник (ред. Р.Г. Нагаєв), [125, с. 206]	Зміна цільового призначення земель. Переведення одного виду сільськогосподарських угідь в інші.
Словник іншомовних слів (ред. О.С. Мельничук), [176, с. 839]	Перетворення структури цілого чи його частин за процесом передавання певної генетичної інформації.
Статистичний словник (ред. М.А. Корольов), [188, с. 538]	Цілеспрямований (освоєння цілинних чи заболочених земель) або природний (деградування земель) перехід одного виду сільгоспугідь в інший.
Український Радянський Енциклопедичний Словник (ред. А.В. Кудрицький), [213, с. 520]	Перетворення малопродуктивних сільгоспугідь на більш продуктивні шляхом проведення науково обґрунтованої сівозміни, правильному обробітку ґрунтів, запровадженню інтенсивної системи землеробства.
Природокористування. (ред. М.Ф. Реймерс), [163, с. 414]	Зміна рослинних угруповань через вплив антропогенних чинників: вирубування лісів, забруднення угідь тощо.

Джерело: Складено на основі матеріалів наукових видань.

Аналіз табл. 1.1 та 1.2 уможливорює формування як мінімум кількох стислих висновків: по-перше, будь-яка трансформація – це зміна (перетворення) форми чи особливих властивостей певного матеріального або нематеріального об'єкта; його складових частин чи окремих елементів; по-друге, визначений процес зміни чи-то перетворення передбачає рух від старої форми системи (її частин чи елементів) до їх оновленої форми; по-третє, трансформаційний рух – це складний процес, який є одночасно здійснюваним у просторі та часі.

Виходить, що усвідомлюючи трансформації як локально-дискретні процеси втрати елементом, частиною чи-то системою старого стану та їхнім переходом до нового стану, можна визнати, що відповідні елементи, частини чи системи будуть засвідчувати рух у просторово-часовому континуумі. Безпосередньо простір і час слід вважати формами координації векторів руху об'єктів, зміна яких у інерційній (урівноваженій) системі відліку підкоряється класичним законам фізики.

Категоріальний формат дефініції «час» визнається науковою спільнотою як узагальнена форма буття, що є анізотропною і незворотною умовою перманентної зміни його станів та відбитком тривалості процесів взаємодії усіх його компонент [215, с. 298; 216, с. 392; 219, с. 94; 248, р. 3-10]. За цим категорія «час» не визначає будь-якого об'єктивного виміру, вона, за баченням Г. Лейбніца і Е. Канта, лишень дозволяє виявити послідовність подій й провести їх порівняння. Отже, є достатньо справедливим вважати, що дефініція «час» обумовлює фіксацію подій у часовому вимірі в межах того або іншого просторового конструкту.

Термін «простір» вважається уявно-логічною формою чи структурою буття, що слугує середовищем, у якому існують інші форми та конструкції [113, с. 503]. У абстрактних моделях простору фіксуються відношення між об'єктами (відстані, співмірність форматів, відлікові координати місця розташування тощо), а так само трансформації (переміщення, перенесення, перетікання й т.п.), які відбуваються з окремими елементами як точками геометричного простору та які набувають ознак трансформаційних просторово-часових подій.

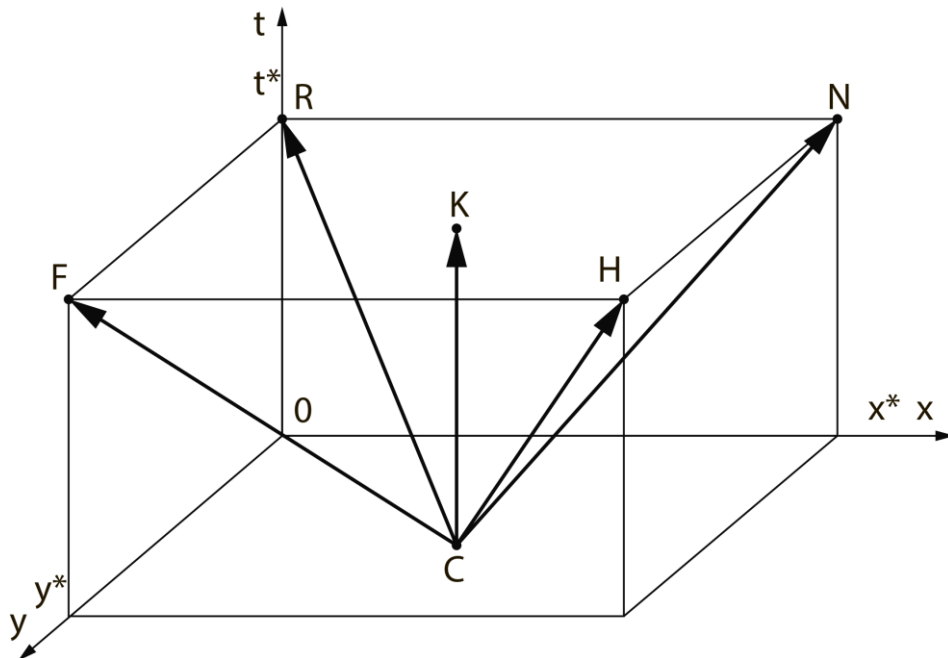
Будь-яка просторово-часова подія характеризується положенням у просторі, а саме координатами (x, y, z) , та вимірами часових зрізів (t) . У цей спосіб множина усіляких подій (Q) виявляється чотирьохвимірним середовищем, де кожна окрема точка-подія (q) , що придана до загальної множини подій $(q \in Q)$, буде визначатися чотирма координатами (x, y, z, t) заданого конструкту [113, с. 504]. Цей підхід має за основу топологічний погляд на геометрію простору. Зокрема, Л. Брауер виявив, що вимірність (розмірність) простору – це топологічний інваріант, тобто те число, яке не змінюється за безперервних та різнопланових змін просторово-абстрактних моделей у часовому вимірі [113, с. 503; 216, с. 395; 241, р. 150].

Разом з тим вимірність геометрії природних об'єктів передбачає специфічну особливість, яка пов'язана з вибором місця розташування об'єкта (початок відліку координат, геометричні лінія, площа, об'єм) та його формою (точка, коло, шар тощо). За кожної конкретної процедури у конструюванні абстрактної просторової моделі має відбуватися урахування особливостей досліджуваного об'єкта.

Якщо під топологічною (цілою) розмірністю (D_0) окремої точки із множини просторових подій $(q \in Q)$ признавати число лінійно незалежних координат моделі геометричного простору, вимірність точки, що розташована у початку координат,

матиме розмірність $D_0 = 0$. Відповідно до цих умов розмірність лінійної множини точок складатиме $D_0 = 1$, кругової множини $D_0 = 2$ та об'ємної множини $D_0 = 3$. У поданому ракурсі, за баченням А. Пуанкаре, розмірність простору – це мінімальне число параметрів (координат), яке є необхідним, щоби відрізнити точки простору одна від одної [160, с. 38-78]. Іншим чином, згідно судження О.М. Гергеи, об'ємні формати є трьохвимірними, на площині буде достатньо двох координат, а на лінії тільки-но однієї координати [20, с. 34]. Якщо приведене є справедливим, тоді, за О.Ф. Морозовим, зміни всередині природно-виробничих систем можна позначати шляхом опису їх просторових станів і часових подій [123, с. 8].

Оскільки у наведеній розвідці об'єктом дослідження є сільськогосподарські угіддя, а точніше земельні ділянки сільськогосподарського призначення, то згідно до ст. 79 чинного Земельного кодексу України (ЗКУ) земельна ділянка – це є частина земної поверхні з установленими межами та певним місцем розташування [57]. За поданого тлумачення, різновиди трансформацій у системі сільськогосподарського землекористування (рис. 1.1) можуть бути представленими у форматі трьохмірної схеми координат (x, y, t) просторово-часового континууму. Іншим ділом, оскільки товщина родючого шару ґрунту є природно малою мірою, її висотою (z) в умовах абстрактного підходу можна знехтувати. За цього припущення просторово-часова модель, як і будь-яка інша модель, вирішує, у поданні В.Г. Потапенка, завдання із проектування реального через конструювання уявного із використанням множини допустимих припущень [149, с. 74], які у той чи інший спосіб надають можливість виокремити щось «головне» за свідомого упущення чогось «другорядного».

Види трансформацій: CR, CN, CH, CF – стохастично-неврівноважені ; CK – врівноважена.

Рис. 1.1. Різновиди векторів трансформацій у просторово-часовій моделі системи сільськогосподарського землекористування

Джерело: Авторська розробка